

ТМГ. XXXVIII	Бр. 1	Стр. 285-298	Ниш	јануар - март	2014.
--------------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 005.44:378.016

Прегледни рад

Примљено: 2. 3. 2013.

Ревидирана верзија: 14. 8. 2013.

Одобрено за штампу: 18. 2. 2014.

Нада Г. Новаковић

Институт друштвених наука

Београд

## ГЛОБАЛИЗАЦИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ОБРАЗОВАЊА И БОЛОЊСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

### Апстракт

Глобализација представља процес који значајно зависи од развоја науке и образовања, али и сама утиче на њих. Посебан значај у томе имају нове информатичке технологије, без којих је незамисливо савремено учење, пословање и комуникација уопште. У раду се указује на најважније промене у сфери поделе рада и промене на тржишту радне снаге.

Наведене су основне последице глобализације: раст економских и других неједнакости, сиромаштва, незапослености, међузависности економија, култура и друштава уопште. Посебан значај имају образовни системи и њихове реформе.

У центру анализе је реформа образовања и њене последице по појединца и друштво. Протести младих у свету и друштву у транзицији, као што је Србија, посматрају се из шире перспективе. Реч је о отпору младих токовима и последицама глобализације, реформама образовања и масовној незапослености појачаној актуелном глобалном кризом капитализма. На крају, указано је на сличности и разлике протеста омладине у свету и друштвима у транзицији.

**Кључне речи:** глобализација, Болоњска декларација, протести младих, образовање, незапосленост

## ON GLOBALIZATION, GLOBALIZATION OF EDUCATION, AND THE BOLOGNA DECLARATION

### Abstract

Globalization is a process that is highly dependent on the development of science and education but that also simultaneously affects them. New information tech-

---

novakovic.nada@gmail.com

nology, without which modern learning, business, and communications in general are inconceivable, is especially significant. This paper presents the major changes in the division of labour and in the labour market.

The paper describes the most important consequences of globalization, such as growth of economic and other inequalities, poverty, unemployment, and increased interdependence of economies, cultures, and societies in general, particularly emphasizing the importance of educational systems and their reform.

The focus of analysis is educational reform and its impact on individuals and the society. Youth protests around the globe and in societies undergoing transition, such as Serbia, are viewed from a broader perspective. It considers the resistance of young people towards globalization flows and effects, reforms of education, and mass unemployment increased by the current global crisis of capitalism. Finally, the paper reviews the similarities and differences of youth protests throughout the world and in societies in transition.

**Key Words:** globalization, Bologna declaration, youth protests, education, unemployment

### *УВОД*

Осврт на суштину, субјекте, узроке и последице процеса глобализације је у првом делу рада. Ту су и најважнија питања о улози образовања у глобализацији света, али и повратан утицај глобализације на реформе образовања, посебно високог. Болоњска декларација представља један облик реформе образовања. Назначени су основни проблеми са којима се срећу учесници тог процеса, пре свега студенти и наставници.

Други и трећи део текста се бави истраживањем односа омладине према глобализацији и реформи образовања у свету. Нагласак је на најважнијим облицима отпора младих против сиромаштва, незапослености, губитка радних и социјалних права, смањења средстава за образовање и друге јавне службе. Наводе се најбитнији узроци и последице њихових штрајкова и јавних протеста.

Компаративна социолошка анализа има за циљ да објасни и опише најважније отпоре студената реформи високог образовања. Она се односи на друштва где нема примене Болоњске декларације, а потом на земље које су је највише примениле. Указује се на основне узроке, поводе, облике и ефикасност штрајкова студената, али и однос других група и покрета према побуњеним студентима.

### *УЗРОЦИ И ПОСЛЕДИЦЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И БОЛОЊСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ*

Глобализација представља противречан процес повезивања економија, култура и друштва различите развијености. Схватања о њој су различита. Према мишљењу Вере Вратуше постоји светски сукоб субјеката две стратегије глобализације. Прва заступа глобалну акумулацију транснационалног капитала, а друга друштвено учешће у одлучивању о одрживом развоју светског друштва (Вратуша, 2001, стр. 47). Најопштије се може рећи да су, с једне стране, аутори који у глобализацији виде позитивне, цивилизацијске, неумитне токове и последице, а с друге критичари тог процеса. Међу позитивним странама глобализације истичу се већа доступност информација, боље познавање других култура, брзо пословање и стицање профита. Критичари глобализације помињу раст неједнакости, сиромаштва, искључености из образовања и друштва појединаца и група (преглед теорија има у: Вулетић, 2003).

У већини радова истиче се значај нових информационих технологија и комуникација за настанак глобализације и нових занимања (дизајнери, консултанти, ревизори, процењивачи). Најважнији субјекти глобализације су мултинационалне компаније. Преко њих се обавља половина спољнотрговинске размене, 80% трговине високим технологијама, 90% извоза светског капитала а стварају 40% светског ДП-а (Драшковић, 2001, стр. 142). Оне и најразвијеније државе намећу своје интересе и моделе образовања мање развијеним друштвима. Бранко Милановић је доказао да је створена светска капиталистичка класа. Доходак појединца са 80% објашњава са држављанством и доходном класом породице. Најбогатијим 5% становника света припада 37% глобалног дохотка, а најсиромашнијим 5% свега 0,2% дохотка (Милановић, 2012, стр. 106 и 129). Глобалну поделу рада прати раст миграција, „одлив мозга“, сиромаштво грађана неразвијених друштва и богаћење развијених земаља. Незапосленост је масовна појава. У свету је 75 милиона незапослених младих од 19 до 24 године. У Италији је њихова стопа незапослености 35, Србији 52, Шпанији 54, а у Грчкој 54 (Новаковић, 2013, стр. 11; РЗС 2012). Глобална економија је деценијама скоро стагнирала. Током 1960-их раст је био 3,5%, 1970-их година 2,4%, а десет година касније 1,4%. Од 1990-их на видуку је криза привреде (1,1%), која је данас добила светске размере (Бујишић, 2009, стр. 227). То је довело до смањења издвајања за образовање и науку и наметнуло реформу целокупног образовања. Болоњска декларација, као основ реформе образовања, само је један начин глобализације образовања.

Болоњска декларација на две стране помиње потребу стварања европске зоне високог образовања, међународно конкурентног, прилагодљивог променама друштва и тржишта знања. Оно би омогући-

ло већу могућност запошљавања грађана, мобилност студената и наставника. Стога се уводе два круга студирања (студентски и дипломски), образовање кадрова за европско тржиште рада. Нагласак је на европским вредностима, доживотном учењу и систему стицања кредита или бодова (ЕЦТС) који се преносе на разне универзитете. Све то прате нови планови и програми наставе. Реформу контролишу власт, невладин сектор и универзитети (Марковић, 2007, стр. 25). Њено спровођење довело је до: „интерактивне“ наставе, евалуације рада наставника, растерећености градива и студената, веће пролазности студија, већег утицаја студената на избор предмета, излазак приватног капитала на универзитете, раст конкуренције међу кадровима и студентима и флексибилнијих облика наставе примерених тржишту рада (Јанковић и Јарић, 2009, стр. 3–22). Забележени су и отпори Болоњском процесу, а мрежа институција за спровођење и контролу се увећала.

Аргументи против „Болоње“ су усмерени на њен садржај, циљеве, субјекте и последице по студенте и друштво. Критичари истичу да је реформа у интересу капитала и тржишта, којима одговарају практична знања која доносе профит. То прати комерцијализација образовања као најважнији феномен нашег времена (Узелац, 2007, стр. 60; Ивановић, 2007, стр. 144). Приватне компаније финансирају и утичу на образовни систем, а универзитет се претвара у корпорацију која ствара и продаје „знање као робу“ (Гојков, 2007, стр.15; Савићевић, 2007, стр. 64; Сузић, 2007, стр. 67; Николић, 2011, стр.514; Марковић, 2009, стр. 320; Марковић, 2011, стр. 470). Подстакнута је конкуренција међу свим учесницима образовања, а на штету хуманистичких наука и развоја личности појединца. Квантификација је доминантна а занемарује се квалитет учења и целине науке и наставе. Последица тога је стварање личности која не развија критички однос према себи и околини (Аврамовић, 2011, стр. 71; Узелац, 2009, стр. 49). У име европске димензије образовања потискују се и маргинализују националне вредности. Социјална мобилност студената и професора је маргинална, више просторна а мање вертикална (Цвејић, 2011, стр. 156; Ђорђевић, 2009, стр. 273; Ивановић, 2009, стр. 245; Ивановић, 2011, стр. 256). Ствара се маса приучених кадрова, а уништава школство које је образовало елиту у многим областима. Посебно се наглашава непримереност примене те реформе на српско друштво, јер се намећу туђи интереси, а штетне последице плаћају читаве генерације. Доводи се у питање и један од темеља „Болоње“ или систем ЕСПБ. Он је формално мерило које не мери квалитет стеченог знања, већ „оптрећеност“ студената. Притом се подсећа да најразвијеније земље нису ову реформу примениле, или су је ограничиле на мали број универзитета (Марковић, 2011, стр. 467; Узелац, 2009, стр. 62).

### *ПРОТЕСТИ ОМЛАДИНЕ ПРОТИВ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И СВЕТСКЕ КРИЗЕ*

Интерес глобализованог крупног капитала је смањење издвајања из државног буџета за све јавне службе. То прати привлачење образованијих људи из других земаља и делокација читавих грана и услуга ван земље. Стварање нових вредносних система и образаца понашања младих резултат су, поред осталог, и промена у сфери нових технологија и начина комуницирања. У политичком деловању:

„На делу је прелазак с предмодерних на модерне облике партиципације, односно са старе политике лојалности на нову политику избора, или политику животног стила“ (Чичкарић, 2007, стр. 251).

Овде се описују најважнији узроци и последице штрајкова и протеста омладине против незапослености, промена на тржишту рада и радног законодавства, рестрикција у области права на пензију и политике и мера штедње од стране политичке елите.

У Француској је социјална искљученост младих нижег социјалног порекла, образовања и без посла нарочито изражена у сиротињским четвртима. Посебан печат даје им „етнизација“ насеља и сиромаштва. Међу младима незапосленост се креће од 40 до 50 процената. На хиљаде их је, током 2006. године, протествовало против таквог свог положаја (Филиповић, 2006, стр. 266–268 и 278). Највећу заједничку победу студенти, ђаци, синдикалци и радници извојевали су априла 2009. године. Повучен је закон о првом запослењу (ЦПЕ), којим послодавац може у свако доба и по сопственом нахођењу да отпусти запосленог. Само у два узастопна четвртка (28. марта и 4. априла) на улицама је било 1-3 милиона демонстраната (*Блиц*, 12. 4. 2006). Борба за очување стечених права се настављала, а укључивали су се радници, студенти, запослени у јавном сектору, железничари, дистрибутери горива и обични грађани. Октобра 2010. године више од милион грађана се супроставило изменама закона о пензионом осигурању. Током месец дана 5 пута се масовно демонстрирало против одласка у пензију са 62 (уместо 60) година, а у пуну пензију у 67. години живота (*Политика*, 20. 10. 2010). Касније се масовно протествовало против политике Ф. Оланда. Замерили су му да није обуздао финансијски сектор, подстакао раст привреде, а значајно је смањιο буџетске расходе за јавне службе (*РТС*, 5. 5. 2013).

Масован губитак радних места био је повод за честе штрајкове и јавне протесте у развијеним чланицама ЕУ. У В. Британији је на најаву реформе пензионог система масовно протествовало широм земље под паролем: „Спасимо своју старост“. Заједно су били родитељи, ђаци, студенти, превозници, запослени у просвети и јавним службама (Миловановић, 2011). У Италији је такве акције предводио прораднички синдикат ЦГИЛ. Чести генерални штрајкови, масовне

демонстрације грађана и протести младих су на дневни ред постављали питања о смислу и последицама строгих мера штедње. Оне су, по њима, биле у корист богатих (*Блиц*, 5. 10. 2012). Незапосленост младих је 35%, или три пута већа од остале популације. То је погодовало и настајању екстремних покрета, усмерених против миграната. Власт је донела законе против боравка страних радника. Више од 300.000 страних грађана је протестовало у шест градова (Giorgi, 2012, стр. 56).

Висока незапосленост младих је била повод штрајкова и демонстрација у Шпанији, Португалу и Италији. На то је полиција реаговала применом силе и хапшењем учесника. Радници и студенти су се бунили против мера штедње, помоћи финансијском сектору и неспособне и корумпиране власти (*Блиц*, 14. 11. 2012).

Грчка је најзадуженија земља ЕУ и ту су најчешће настајали масовни штрајкови и протести. Неки су били подстакнути убиством младића од стране полиције, други усмерени против миграната, а највише их је било против високе незапослености, мера штедње, актуелне власти и ММФ-а (*Нови магазин*, 17. 11. 2011; *Актер*, 24. 12. 2012). Ови протести су били масовни и све више политички обојени. Њихов неуспех је последица односа снага, тј. немоћи грађана према елити и страним повериоцима.

Први шири нови друштвени покрет против глобалне финансијске кризе настао је у њеном епицентру – САД. Познат по пароли „Окупирајмо Волстрит“ брзо се проширио на друге земље. Најчешћи учесници су студенти и незапослени, који указују на корпоративну похлепу, неједнакости и глобалне промене (*Блиц*, 15. 10. 2011). Они у суштини не доводе у питање природу неолибералног капитализма.

У земљама у транзицији већа је незапосленост, сиромаштво, друштвене неједнакости и корупција. Мађарску су током 2012. године потресали спонтани студентски протести. Повод је било смањење средстава за високо образовање, увођење школарина, а у ствари оштре мере штедње. У Словенији су студенти, радници, пензионери, незапослени и запослени у јавном сектору протестовали против мера владе. Они су организовали три „народна устанка“, са јасним политичким захтевима и последицама (*Novi Plamen*, 29. 1. 2013). Питања о похлепи и мерама штедње против економске кризе спорадично су постављена у протестима грађана Хрватске, док их готово није било у БиХ, Србији, Црној Гори и Македонији.

### *ШТРАЈКОВИ И ПРОТЕСТИ ОМЛАДИНЕ ПРОТИВ РЕФОРМЕ ОБРАЗОВАЊА*

Свака реформа образовања има два циља. Први је образовање становништва за функционисање привредног и друштвеног система.

Други је много важнији и скривен. То је саморепродукција класног друштва. Глобализованој економији све је потребнија маса приучених, брзо усавршених кадрова, која ће обављати мање креативне и извршне послове. Стратешке положаје заузимају људи који управљају друштвом и унапређују привреду. За њих је битно да поседују квалитетно образовање, јер од њих се очекује највећи допринос у развоју друштва. Они су делови светске капиталистичке класе и њених посебних елита. Школују се на најквалитетнијим универзитетима, а најразвијеније земље привлаче најбоље студенте и научнике из свих делова света. Земље у транзицији имају споредно место у светској подели рада. Њима је наметнута Болоњска декларација. Овде се анализирају јавни протести, демонстрације и штрајкови студената током њене примене, а затим пореде са реформма у развијеним капиталистичким друштвима.

У САД су годинама смањивана средства за образовање у државном сектору. На то је масовним штрајком реаговало и наставно особље. У Чикагу је у школама, први пут после четврт века, за веће зараде штрајковало хиљаде наставника. Успели су да им се зарада повећа за 18%, а штрајком је погођено преко 350.000 ђака (*Б92*, 4. 10. 2012). У Канади су студенти у пролеће 2012. године месецима протествовали против раста школарина за 82%, ограничавања права на штрајк, политике штедње и уопште либералног капитализма. Били су то најмасовнији протести студената у историји Канаде. Подржавали су их радници, грађани и разна удружења (Чворовић, 2012). Студенти Чилеа су масовно протествовали против реформе образовања и друштвених неједнакости. Године 2010. су се бунили против смањења часова друштвених наука, а пораста часова математике и језика. Захтевали су јевтиније образовање, квалитетније и доступније свим грађанима. Касније су указивали на мали број слабо плаћених наставника у државном образовању, комерцијализацију образовања и ниска улагања државе у образовање и јавне службе. Током 2011. и 2012. године они су радикализовали захтеве, од залагања за доступније ка бесплатном образовању. Истовремено су тражили праведнију расподелу профита од рудне ренте и промену пореског система и устава. У свему томе масовно су наступали, помогнути ђацима, наставницима, академицима, родитељима грађанима и радницима. Било је честих сукоба с полицијом, хапшења, али и успешних генералних штрајкова (*е-Новине*, 26. 8. 2011; *е-Новине*, 29. 8. 2011; *Новости*, 29. 6. 2012).

Велика Британија има дугу традицију постојања квалитетних приватних школа и универзитета. Садашње промене у систему образовања односе се на смањење средстава за јавни сектор образовања. Због штедње посао губе и професори универзитета (*Блиц*, 9. 2. 2010). Масован протест студената против троструког повећања школарина

био је у јесен 2010. године. Смањена су средства за стипендије, а поштрени услови страним студентима да после школовања остану у Великој Британији. У Лондону је 50.000 студената протестовало, изазвало жестоке nerede, праћене насиљем и хапшењем демонстраната. Студенти су истакли парољу: “Образовање је право, а не привилегија!”. Власт је наставила с намерама да том штедњом смањи буџетски дефицит (Милошевић, 2010). Немачка је посебан пример прилагођавања глобалним променама. Само у две савезне државе (до 2013. године) плаћала се школарина за студирање. Свега 5% студената је на приватним универзитетима. „Болоња“ није масовно примењена, а сачувани су темељи националног система образовања. Најжешћи и најмасовнији протести студената били су јуна и новембра 2009. године. Студенти су окупирали факултете, ђаци школе, а потом и блокирали више од 35 градова. Чак 55.000 студената имало је подршку других грађана. Захтевали су квалитетније студирање, ослобађање семестарских такси, и прераду „Болоње“. Солидарни са њима били су и професори, који су навели да је потребно више државног новца за образовање и истраживање. Ђаци су нагласили да су преоптерећени у школи (Гуцијан, 25. 10. 2012; Филиповић, 2009).

У Италији је 300.000 људи демонстрирало октобра 2008. године, јер је најављено мање средстава за образовање и отпуштање 87.000 наставника. Солидарни су били ђаци, студенти, радници и наставници државних школа (Мањјини, 2008). После две године наметнута је реформа универзитета, укинута неке области студирања а затворане школе са губицима. Реакција младих била је жестока: блокаде саобраћаја, заузимање неких универзитета и блокаде улаза у луке и железничке станице (*Блиц*, 15. 11. 2010). Касније је то прерасло у бунт против богатих, а против уништавања државног образовања (*Политика*, 5. 10. 2012). Наставило се демонстрацијама против укидања права на образовање, незапослености младих и политике штедње (*Блиц*, 4. 11. 2012).

У Француској постоје две „мреже“ школа. Једна је за припаднике нижих класа и слојева, а друга за децу виших класа. Први стичу дипломе за мање стручне и креативне, рутинске послове, а други за немануелна, угледна и добро плаћена занимања. Елитни универзитети нису реформисани, јер држава на тај начин брани своје место у европској и светској подели рада. Студенти су масовно протестовали на саму најаву смањења права из радног односа и социјалних права. Године 2009. су јавно и јасно демонстрирали против реформе образовања, мањег буџета за то, укидања радних места, уласка приватног капитала у финансирање образовања и система процене квалитета предавања (*Новости*, 5. 2. 2009). У мају 2013. године студенти су, заједно са десетинама хиљада левичара, марширали Паризом против политике председника Ф. Оланда, који је смањио средства за



јавну потрошњу и образовање (*PTC* 5. 5. 2013). Најчешћи и најжешћи протести су били крајем 2009. године. У неколико градова Немачке, Холандије, Француске и Шпаније протестовало је десетине хиљада студената (*e-Новине*, 19. 11. 2009). Сви њихови захтеви могу се свести на два: 1. Бесплатно образовање за све грађане и 2. „Доле Болоња“!

Чланице југа ЕУ су сиромашније, више погођене кризом и њихови студенти и грађани су чешће, масовније, радикалније и солидарније штрајковали и протестовали против смањења средстава за образовање, реформе, комерцијализације и снижавања квалитета наставе. Шпански студенти су масовно протестовали у 40 градова против резова у образовању и здравству и примене силе према демонстрантима (*Б92*, 29. 2. 2012). Шпанија има највећу стопу незапослености младих младих у ЕУ. Грчки студенти су били скоро редовни учесници бројних штрајкова, демонстрација и јавних протеста последњих 5 година. Нарочито се издвајају протести против најаве реформе образовања и током њене примене. Године 2007. био је масован протест на 300 универзитета против најављене реформе, малих средстава за државно образовање и нарушавања аутономије универзитета (*РТВ* 12. 3. 2007). Студенте су масовно подржали синдикати професора и ректори 40 окупираних факултета, када су били против реформе образовања и увођења конкуренције на државне универзитете (*Блиц*, 11. 8. 2011). Бројне студентске и радничке организације су биле солидарне, али је ефикасност њиховог отпора зависила од центара економске и политичке моћи развијених чланица ЕУ и ММФ-а, као главних поверилаца земље. Реакције власти биле су жестоке, од бацања сузавца, хапшења, до рањавања и убистава учесника протеста.

Словенија је применила Болоњску декларацију, имала најнижу незапосленост у региону и највећу солидарност радника, студената и грађана и њихових удружења. Заједно са ђацима 10.000 студената 2006. године је демонстрирало против лошег положаја и високих школарина. Године 2011. блокиран је Филозофски факултет у Љубљани, а тражено је да држава обезбеди већа средства за високо школство и не смањује квалитет и приступ студијама. Захтеви су се односили и на стипендије за све студенте, демократизацију универзитета и крај болоњске реформе. Крајем 2012. године 80.000 студената и запослених на универзитету у Љубљани је демонстрирало за већа средства за образовање и пуно државно финансирање високог школства (*Б92*, 19. 4. 2006; Миловановић, Ј., 2011; *Б92*, 23. 11. 2011; *Блиц*, 6. 12. 2012).

У Хрватској је најмасовнији отпор студената болоњском процесу био 2009. године. Студенти су у 8 градова на 20 факултета протестовали и тражили бесплатно образовање (*Smedia*, 4. 5. 2009). Две

године касније су блокирали Филозофски и рефераду, борећи се да држава плати њихове школарине (*Јутарњи лист*, 18. 10. 2011). Веће подршке других слојева нису имали. Студенти Црне Горе су изашли на најмасовније протесте у последње две деценије. Имали су поред студентских (мање школарине, прелазак на буџет са 60 ЕЦТС, више испитних рокова) и политичке захтеве – промене у друштву (Ч. П., 2011). По броју учесника студентски протести Србије су били далеко мањи него у развијеним земљама, а захтеви ретко усмерени против реформе високог школства. Они су борили за уске групне интересе, неколико или више факултета и универзитета (Гуџијан, 2012а; *Новости*, 15. 10. 2011). Најважнији захтеви су били следећи: лакше уписивање наредне године студија, више испитних рокова, враћање апсолвентског стажа и рокова за полагање испита, ослобађање такси и других намета, ниже школарине, боља настава, па све до конкретних питања која су мучила поједине делове уписане генерације конкретног факултета (Б. Б., 2010; Ђорђевић, 2012). Студенти Србије су против себе имали власт, која их је игнорисала и уносила раздор међу њих, а ретко су имали подршку професора и шире академске заједнице. Њихови штрајкови су током времена били све неефикаснији, јер су средства за испуњење захтева оскуднија, а спољни притисци на земљу да спроведе „Болоњу“ све већи.

Компаративна анализа студентских протеста и штрајкова у земљама у транзицији показује да се значајно разликују од захтева студената у свету. Мањи су по броју учесника, а чешћи у односу на оне из развијених земаља. Њихови захтеви били су мање радикални него студената у развијеним земљама. Штрајковали су глађу, спавали на улици и сукобљавали се са полицијом. Они нису декларативно одбацивали „Болоњу“, већ су је „креативно“ тумачили, сагласно тренутним интересима. Нису уопште на дневни ред постављали питања о класном карактеру друштва и реформе школства. Стога је њихов стварни акциони потенцијал био скроман и ограничен.

### ЗАКЉУЧАК

Штрајкови и јавни протести омладине широм света против глобализације, посебно њеног неолибералног облика, постали су чести и масовни током последњих пет година. Реч је о светској економској, социјалној, политичкој и моралној кризи, у којој доминирају интереси глобалне капиталистичке класе. Најважније последице кризе су раст социјалних неједнакости, незапослености, сиромаштва и социјалне искључености нижих класа и слојева. Млади су масовно штрајковали и демонстрирали против глобалне економске кризе, актуелне власти и реформе школства (Болоњска декларација).

Најважнији захтеви студената који су штрајковали против реформе образовања могу се свести на два: 1. за доступније и квалитетније образовање за све грађане и 2. против смањења средстава за образовање и актуелне реформе, које угрожава припаднике нижих и средњих класа и слојева. С једне стране су студенти који су радикално одбацивали реформе високог образовања (па и Болоњску декларацију), а с друге они који су тражили њену доследну примену или поправке. На основу овог истраживања намеће се закључак да су против реформе високог образовања били чешће и масовније протестовали студенти и грађани развијенијих земаља света, а знатно ређе студенти у земљама у транзицији.

Студенти развијених земаља Запада и ЕУ масовно су штрајковали, заједно са другим грађанима, против незапослености, губитка радних места, смањења средстава за образовање, здравство, социјалне службе, губитка радних и социјалних права. Ефикасност тог отпора је била мања што је глобална криза постајала већа. У земљама у транзицији, па и у Србији, студенти су штрајковали за своје уске, групне интересе, а ређе су доводили у питање Болоњску декларацију. Између њих и осталих грађана ретко је било веће солидарности.

#### ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић, З. (2011). Лице и наличје глобализацијске образованости. У: Гојков, Г. и Стојановић, А. (уред.) *Даровити у процесу глобализације* (стр. 71–85). Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Антивладини протести у Словенији. (06.12.2012). *Блиц*.
- Б.Б. (03.12.2010). Багером по школарине. *Новости*.
- Британски универзитети због штедње отпуштају професоре. (09.02.2010). *Блиц*.
- Бујишић, Б. (2009). Могуће интерпретације кризе, повратак државе или бездржавност ЕУ. У: *Криза и глобализација* (2009) (стр. 222–231). Београд: Центар за економска истраживања Института друштвених наука.
- Бунт против система за богате. (05.10.2012). *Политика*.
- Вратуша, В. (2001). Тумачење „глобализације“ и интереси друштвених актера. У: *Глобализација и транзиција* (стр. 41–51). Београд: Центар за економска истраживања Института друштвених наука.
- Vuletić, V. (prired.). (2003). Globalizacija – mit ili stvarnost. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Giorgi, A. (2012). Migrants' Association in Italy and the Migrants' Strike. *Migracijske i aktuelne teme* 28(1), 57–73.
- Гојков Г. и Стојановић А. (уред.) (2011). *Даровити у процесу глобализације*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Гојков, Г. (уред.) (2009). *Даровити и друштвена елита*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Гојков, Г. (уред.) (2007). Болоњски процес и функција високог образовања. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 6-24). Београд: Српска академија образовања.

- Грчка: протест због расистичких напада. (24.12.2012). *Актер*.
- Грчки протест против ЕУ, ММФ. (17.11.2011). *Нови магазин*.
- Гуцијан, С. (21.10.2012). Болоња на удару и у Немачкој. *Политика*.
- Гуцијан, С. (25.10.2012). Шири се студентски протест. *Политика*.
- Демонстрације у Италији. (04.11.2012). *Блиц*
- Драшковић, В. (2001). Појам, узроци и последице глобализације. У: *Глобализација и транзиција* (стр. 139–148). Београд: Центар за економска истраживања Института друштвених наука.
- Ђорђевић, Б. (2009). Глобализација, школа и образовање. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2009*, 1. део (стр. 263–280). Београд: Српска академија образовања.
- Ђорђевић, К. (24.11.2012). Ускоро ће студирати само имућни. *Политика*
- Ивановић, С. (2011). Глобалне промене и криза образовања. У: Гојков, Г. и Стојановић, А. (уред.) (2011). *Даровити у процесу глобализације* (стр. 253–260). Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Ивановић, С. (2007). Друштвена транзиција и реформа високог образовања. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 136–146). Београд: Српска академија образовања.
- Јанковић, А. и Јарић, И. (2009). Услови рада наставног особља на Универзитету у Београду: евалуација рада наставника. *Филозофија и друштво*, 20(3), 3–22.
- Љубљана: блокиран Филозофски. (23.11.2011). *Б92*.
- Маџини, Е. (23.10.2008). Јесења гибанја. *Време*.
- Марковић, Ж. Д. (2007). Глобализација и Болоњски процес стварања европске зоне високог образовања. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 25–46). Београд: Српска академија образовања.
- Марковић, Ж. Д. (2009). Повезаност појмовног одређења елите и елитног образовања даровитих. У: Гојков Г., (уред.) (2009). *Даровити и друштвена елита* (стр. 315–321). Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Марковић, Ж. Д. (2011). Прилог критичком промишљању виртуализације високог образовања. *Педагошка стварност* 57(5/6), 464–473.
- Милановић, Б. (2012). Богаташи и сиромаси: кратка и необична историја глобалне неједнакости. Београд: Службени гласник.
- Миловановић, М. (07.07.2011). Када се броје и вимблдонске јагоде. *Време*.
- Миловановић, Ј. (25.11.2011). Студенти из Словеније шире протест. *Б92*.
- Милошевић, М. (28.10.2010). Студентске демонстрације у Лондону. *Време*.
- Настављају се студентски протести у Грчкој. (12.03.2007). *РТВ*.
- Николић, Б. (2011). Глобализација образовања кроз Болоњски порец у високом образовању. У: Гојков, Г., & Стојановић, А. (уред.) (2011). *Даровити у процесу глобализације* (стр. 506–514). Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Новаковић, Н. (15.01.2013). Незапосленост у свету све већа. *Синдикални повереник*, 431–432.
- Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. Београд: Српска академија образовања.
- Протест студената у Стразбуру. (05.02.2009). *Новости*.
- Протест студената због услова уписа. (15.10.2011). *Новости*.
- Протести у Француској. (05.05.2013). *РТС*
- Републички завод за статистику. Анкета о радној снази октобар 2012. (28.12.2012) *Саопштење број 349*.

- Рим: сукоби студената и полиције, повређено шест полицајаца. (05.10.2012). *Блиц*
- Савићевић, М. Д. (2007). Социо-филозофски основи Болоњске декларација. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 46–66). Београд: Српска академија образовања.
- Сантјаго де Чиле: Пала прва жртва социјалних немира. (26.08.2011). *е-Новине*.
- Словенија: Велики протест радника и студената. (19.04.2006). *Б92*.
- Студенти испред владе. (19.10.2012). *Мондо*.
- Студенти победили закон. (12.04.2006). *Блиц*.
- Студенти разбијали и пљачкали, тражили мање школарине. (17.11.2010). *Курир*.
- Студенти заузели торањ у Пизи, протести широм Италије. (15.11.2010). *Блиц*.
- Студенти завршили просвјед. (18.10.2011). *Јутарњи лист*.
- Студентски протести у Грчкој. (11.08.2011). *Блиц*.
- Сузић, Н. (2007). Форма и суштина Болоњског процеса. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 67–73). Београд: Српска академија образовања.
- Сукоби између студената и полиције. (29.10.2008). *Глас јавности*.
- Сукоби на протестима у Шпанији, Португалији и Италији. (14.11.2012). *Блиц*.
- Узелац, М. (2007). Болоњско „образовање“ у глобалистичком клишеу. У: Поткоњак, Н. (уред.) (2007). *Годишњак САО за 2007*. (стр. 136–146). Београд: Српска академија образовања.
- Узелац, М. (2008). *Приче из Болоњске игме*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Павлов“.
- Филиповић, М. (2006). Без излаза и без савезника: побуне у француским предграђима. *Социологија*, 48(3), 265–282.
- Филиповић, С. (17.11.2009). Немачки студенти јасни: “Мењајте Болоњу!”. *Deutsche Welle*.
- Француска у хаосу. (20.10.2010). *Политика*.
- Цвејић, С. (2012). Нови трендови у класно-слојној покретљивости у Србији. У: С. Шљукић, Д. Маринковић, (прир.), *Промене у друштвеној структури и покретљивости* (стр. 143–158). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за социологију.
- Свијеће і робуна u Sloveniji. (29.01.2013). *Novi Plamen*.
- Чичкарић, Л. (2007). Нова политичност младих – глобалне промене – локални животи. *Социолошки преглед*, 41(2), 251–264.
- Чикаго: наставницама веће плате. (04.10.2012). *Б92*.
- Ч.П. (23.11.2011). ЦГ: Студенти буде раднике. *Новости*.
- Чиле: Протест студената, приведено 470 људи. (29.06.2012). *Новости*.
- Чилеански студенти извојевали победу. (29.08.2011). *е-Новине*.
- Чворовић, Г. (24.05.2012). Настављени студентски протести у Монреалу, приведено 400. *Новости*.
- Широм Европе протести против мера штедње. (29.02.2012). *Б92*.
- Широм света протести „Огорчених“. (15.10.2011). *Блиц*.

## **ON GLOBALIZATION, GLOBALIZATION OF EDUCATION, AND THE BOLOGNA DECLARATION**

### **Summary**

This paper described and clarified the most important links between globalization, social stratification, and youth protests against the global economic crisis and educational reforms by overviewing various sources of data. First, these are the available relevant sociological, economic, and related studies of social structures, conflicts, and major social groups. Without such a broad perspective, it would be difficult to explain and understand the place of youth in the processes of globalization, transition, and new reforms of the educational system.

Strikes and public protests of citizens and young people against the global economic crisis and those who control it, including educational reforms, have assumed different forms. Conflicts that are hidden or latent are neglected here. Their long-term build-up can lead to a sudden "discharge" into the social space. This study focused on open social conflicts of youth and other social groups, the causes of which are social stratification, poverty, and reforms of secondary and higher education. They are determined by the class structure of society, in whose reproduction the educational system plays a major role.

There are several reasons why the modern states reform their educational systems. One of them is the actual maladjustment of this system to the new socio-economic and political conditions. The second one is more important – strengthening the class structure of society. The third one is forced, caused by the collapse of the "welfare state". This resulted in a significant reduction in funding for all public institutions and services (education, healthcare, science, and social security). The main objective of the reforms is to protect the interests of big business, which is now at the forefront.

Comparison of different forms of discontent, strikes, and protests of young people against the effects of globalization and educational reforms was, therefore, necessary. It yielded important results, as it revealed the basic directions of changes in the structure of the youth and society. This paper only briefly overviewed those directions, and focused in more detail on the synthetic approach to youth protests against the (non)-imposed reforms of society and education. One of the most important results of this research is that the youth represent an unstable and fragmented group. Globalization of interests of domestic and foreign capital similarly contributed to the fragmentation of other social groups, as well. The consequence of this is relatively poor solidarity among the protesting youth and between the youth and other citizens, which is typical of societies in transition. In the developed societies of the West, there was more solidarity, so the youth resistance to educational reforms was more successful.